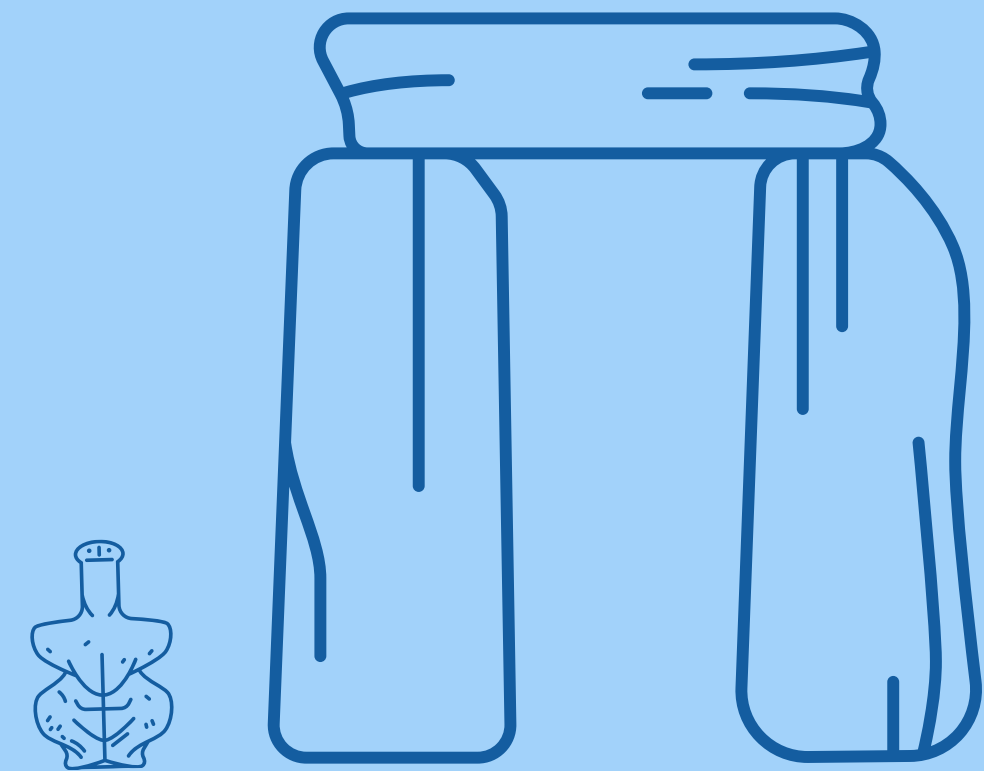

Cypr

ciekawostki | geografia | kultura | religia

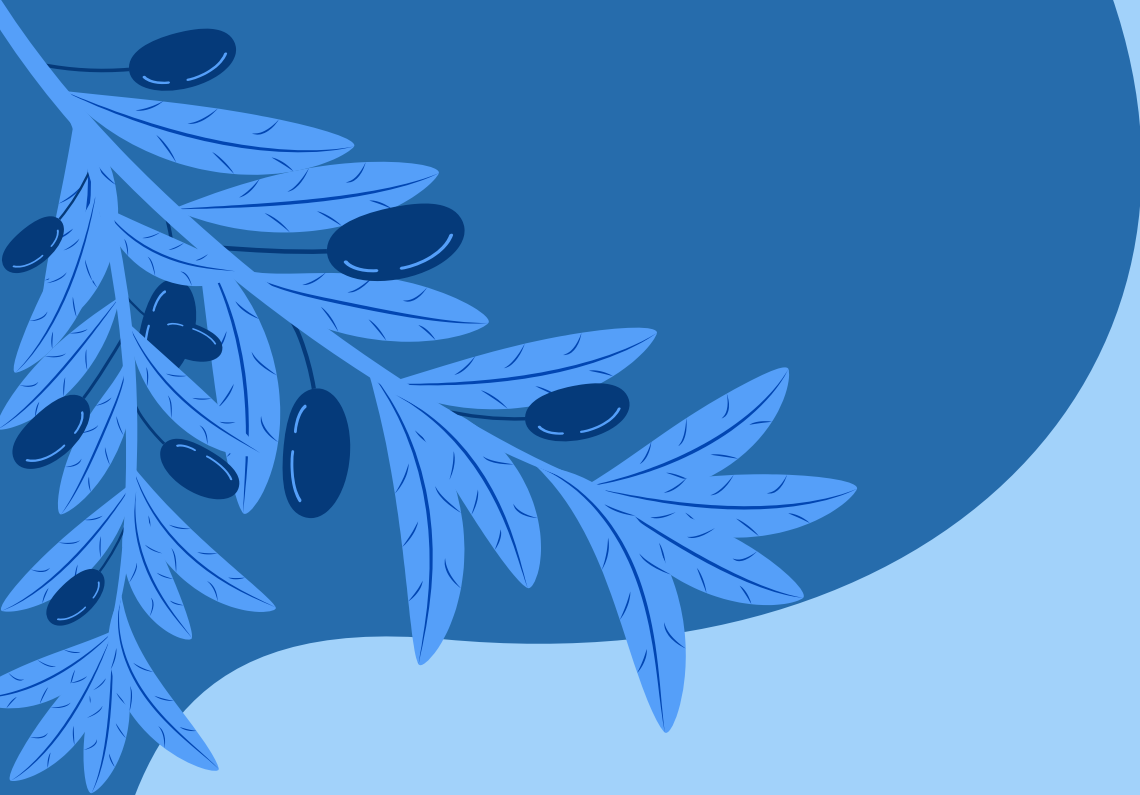

Język eteocypryjski cypro-minojski

Jednym z tajemniczych, dotąd nierozszyfrowanych języków jest tzw. język eteocypryjski, inaczej cypro-minojski. Nazwę „eteocypryjski” (gr. eteo- oznacza prawdziwy) wprowadzono w 1932 roku. Do zapisu tego języka używano sylabicznego pisma cypryjskiego, pochodzącego od kreteńskiego pisma linearnego A. Najstarsza cypryjska inskrypcja pochodzi z późnego okresu brązu. Została wyryta na glinianej tabliczce odkrytej w miejscowości Enkomi. Język eteocypryjski ostatecznie wymarł około IV w. p.n.e. Jest on wciąż niezrozumiały, z wyjątkiem znaczenia kilku słów, zaświadczonych w dwujęzycznych inskrypcjach. Takie zagadnienia jak składnia czy odmiana bądź aglutynacyjność pozostają nieznane. Niektórzy językoznawcy wskazują na zachodniosemicką proveniencję języka eteocypryjskiego, inni sugerują, że mógł on być spokrewniony z huryckim i urartyjskim. Proponowano też pokrewieństwo z językami anatolijskimi, iliryjskim i tyrreńskimi.

Produkcja oliwy

Oliwa z oliwek od starożytności była bardzo ważną częścią codziennego życia w basenie Morza Śródziemnym. Oliwę spożywano, służyła jako paliwo do lamp i podstawowy składnik takich rzeczy jak maści lecznicze, olejki do kąpieli, olejki do skóry, mydła, perfumy i kosmetyki. Na Cyprze znaleziono wiele kamiennych pras do tłoczenia oliwy z oliwek. W okresie rzymskim była produkowana nie tylko na potrzeby lokalne, ale również eksportowana do Cylicji, Syrii, czy Egiptu.

Chrześcijaństwo

Zgodnie z tradycją chrześcijańską, Cypr w okresie panowania Cesarstwa Rzymskiego, odwiedzili apostołowie Paweł, Barnaba i św. Marek. Przybyli oni na wyspę w 45 r. n.e., nawracając mieszkańców Cypru na chrześcijaństwo i zakładając Kościół Cypryjski. Z Salaminy udali się do Pafos, gdzie nawrócili rzymskiego namiestnika Luciusa Sergiusa Paulusa. W nowotestamentowej księdze Dziejów Apostolskich św. Łukasz opisuje, jak żydowski mag imieniem Bar-Jezus (Elimas) utrudniał apostołom głoszenie Ewangelii. Paweł go zganiał, ogłaszając, że tymczasowo oślepie. Przepowiednia Pawła natychmiast się spełniła, co wywarło tak duże wrażenie na rzymskim prokonsulu, że nawrócił się on na chrześcijaństwo. W ten sposób Cypr stał się pierwszym krajem na świecie rządzonym przez chrześcijanina.

Pawłowi przypisuje się poparcie roszczeń do kościelnej niezależności Cypru od Antiochii. W 431 r. n.e. Kościół Cypru uzyskał niezależność od patriarchy Antiochii na Pierwszym Soborze Efeskim. Cesarz Zenon przyznał arcybiskupowi Cypru prawo do noszenia berła zamiast laski pasterskiej. Wcześni cypryjscy święci to: św. Heraklidusz, św. Spirydon, św. Hilarion i św. Epifaniusz.

Ze św. Pawłem związana jest jeszcze jedna historia, która miała wydarzyć się na Cyprze. Otóż jeszcze do niedawna przy ruinach bazyliki Panagia Chrysopolitissa, stał tzw. filar św. Pawła. Ponoć zanim rzymski namiestnik Lucius Sergius Paulus nawrócił się, nakazał przywiązać świętego do jednej z kolumn i chłostać go za głoszenie chrześcijaństwa.

Wielkanoc

Wielkanoc prawosławna, podobnie jak katolicka, przypada w pierwszą niedzielę po pełni Księżyca w równonocy wiosennej, jednak dokładna data jest uzależniona od jeszcze kilku czynników, w tym od daty żydowskiego Święta Paschy. Dodatkowo, w kościołach wschodnich pełnia Księżyca jest traktowana jako data męki Chrystusa, zatem Święto Zmartwychwstania może zacząć się nie wcześniej niż po trzech dniach, w najbliższą niedzielę. W rezultacie Wielkanoc prawosławna wypada zazwyczaj kilka tygodni później niż katolicka. Święto poprzedza aż pięćdziesiąt dni Wielkiego Postu. W Niedzielę Palmową wierni przynoszą do poświęcenia liście prawdziwych palm oraz gałązki oliwne. Sama Wielkanoc trwa 5 dni, od Wielkiego Piątku do następnego wtorku. W Wielki Piątek ma miejsce uroczysta procesja, podczas której obnoszone są ozdobione kwiatami mary Chrystusa tzw. Epitafios. O północy w Wielką Sobotę odbywa się msza rezurekcyjna – tzw. Anastasi.

Gdy kapłan głosi zmartwychwstanie Chrystusa, świece, które przynieśli ze sobą wierni są zapalone, a ludzie pozdrawiają się słowami „Christos anesti”, co oznacza właśnie „Chrystus zmartwychwstał” i „Alithos anesti” – „Rzeczywiście zmartwychwstał”. Pod kościołami płoną wielkie ogniska, zwane *lambradija*. W niektórych miejscowościach wciąż żywa jest również tradycja palenia kukły Judasza. Palenie Judasza w cypryjskiej tradycji symbolizuje oczyszczenie z kłamstwa i zdrady, koniec Wielkiego Postu, uhonorowanie zmarłych przodków oraz powitanie wiosny i nowego życia.

Niedziela Wielkanocna to dzień radości i ucztowania. Cypryjczycy jedzą *flaounes*, czyli ciasto z serem i miętą, tradycyjną zupę wielkanocną – *mayeritsa*, pieką jagnięcinę, tańczą, śpiewają i popijają wino. Do tradycji świątecznych należy również stukanie się pisankami (zazwyczaj czerwonymi). Zabawa polega na tym, aby uderzyć jajkiem o jajko przeciwnika, a osoba, która będzie trzymać ostatnie niepęknięte jajko, będzie miała szczęście).

Tradycja picia kawy

Kawa cypryjska ma bogatą historię ukształtowaną przez różnorodny wpływ kulturowy. Na Cypr sprowadzili ją Osmanowie. Z czasem Cypryjczycy przejęli obyczaj picia kawy i go dostosowali, tworząc własną, wyjątkową tradycję. Kawa cypryjska, nazywana na wyspie *kafes*, przypomina kawę turecką pod względem przygotowania i smaku. Parzona jest w małych tygielkach z dzióbkiem i długą rączką, nazywanych *mbriki*, z użyciem bardzo drobno zmielonych ziaren. Napój może być pity bez cukru, średnio-słodki (*metrio*) lub słodki (*glico*). Podaje się go w małych filiżankach, z fusami na dnie (podobnie do espresso), zwykle w towarzystwie szklanki zimnej wody, która ma podkreślać smak.

Kawiarnie (*kafeneio*) na Cyprze pełnią funkcję ośrodków towarzyskich. Mężczyźni dawniej zbierali się w kawiarniach, aby pić kawę, wymieniać się wiadomościami, dyskutować o polityce i grać w tryktraka. Kawa jest symbolem gościnności na Cyprze. Gospodarze oferują gościom kawę jako znak szacunku i sympatii.

Ta tradycja odzwierciedla gościnną kulturę wyspy.

Commandaria

Gr. **Κουμανδάρια** – legendarne cypryjskie, słodkie i esencjonalne wino deserowe, wytwarzane na wschodnich zboczach Gór Troodos, w dystrykcie Limassol. Commandaria została oznaczona jako Chroniona Nazwa Pochodzenia, co oznacza, że może być produkowana wyłącznie w określonym regionie Cypru, przy użyciu tradycyjnych metod. Jej charakterystyczny profil smakowy obejmuje nuty karmelu, suszonych fig, miodu, daktyli, przypraw korzennych i orzechów. Commandaria jest wytwarzana z dwóch cypryjskich szczepów: xynisteri – białe winogrona, które nadają winu świeżość i elegancko zbalansowaną kwasowość i mavro – ciemne winogrona, wnoszące bogaty, owocowy charakter i głębię smaku. Po zbiorach winogrona są suszone na matach na słońcu przez 10 – 15 dni, co powoduje koncentrację cukrów i aromatów. Po fermentacji wino jest częściowo wzmacniane destylatem winogronowym (zawartość alkoholu wynosi 15–20%). Tradycyjnie fermentacja zachodzi w glinianych amforach lub dębowych beczkach. Commandaria dojrzewa minimum 2 lata, ale najlepsze egzemplarze leżakują nawet kilkadziesiąt lat. Commandaria może być produkowana tylko w 14 wyznaczonych wioskach u podnóża Gór Troodos, na wysokości 500–900 m n.p.m.

Commandaria jest uważana za jedno z najstarszych win na świecie, którego początki sięgają czasów starożytnych. Już w epoce brązu Cypryjczycy produkowali słodkie wino zwane Nama, które było cenione przez Fenicjan, Greków i Egipcjan. W XII wieku, po zdobyciu Cypru przez Ryszarda Lwie Serce, wino to zyskało swoją dzisiejszą nazwę od Zakonu Templariuszy i Rycerzy Joannitów, którzy zajęli się jego produkcją w rejonie La Grande Commanderie.

To właśnie wówczas Commandaria została uznana za „króla win i wino królów”, gdyż zdobyła ogromne uznanie na europejskich dworach królewskich.

Muzyka i taniec

Cypryjczycy kochają muzykę i taniec. Wiele tradycyjnych tańców, tańczonych na Cyprze, pokrywa się z tańcami greckimi, np. *talamatianos*, *sousta*, *sirtós* czy *zeibekiko*. Istnieją jednak tańce pochodzenia cypryjskiego, np. *tatsia* (męski taniec tańczony z sitem i kieliszkami), *drepani* (męski taniec tańczony z mieczem), *kouzas* (damski taniec). *Tatsia* (nazwa oznacza sito) został stworzony przez cypryjskich mężczyzn jako forma rywalizacji lub jako sposób na zaimponowanie kobietom. Niektóre ruchy są trudne do wykonania nawet przez profesjonalistów. *Tatsia* wymaga od tancerza wytrzymałości, pełnej kontroli nad dłońmi i znajomości pracy nóg w tańcu.

Tańcom często towarzyszy gra na instrumentach, np. *bouzouki*. Jest to tradycyjny instrument muzyczny o długiej historii, głęboko zakorzeniony w tradycyjnej kulturze, charakterystyczny dla muzyki cypryjskiej i greckiej. Gra na *bouzouki* może być zarówno romantyczna, jak i pełna energii, sprawiając, że każdy chce wziąć udział w zabawie. *Bouzouki* wygląda podobnie do mandoliny, ale jest nieco większe i ma więcej strun. Typowo, *bouzouki* na Cyprze ma cztery podwójne struny, ale istnieją również modele z trzema lub pięcioma podwójnymi strunami. Instrument ma rezonator w kształcie owalnym lub zgrubnym klepsydry, wykonany z drewna, często ozdobiony misternymi zdobieniami. Gryf cypryjskiego *bouzouki* jest długi i wąski, z wyprofilowanymi progami, a struny są zazwyczaj wykonane z nylonu lub stalowych rdzeni pokrytych srebrem.

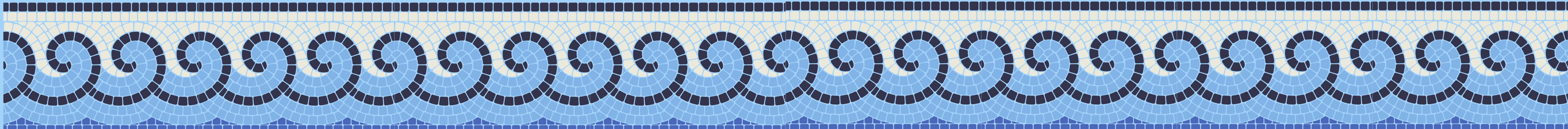

Podzielona wyspa

dzieje Cypru I

Już w starożytności Cypr zamieszkiwały różne grupy etniczne. Oprócz rdzennej ludności byli to m.in. Mykeńczycy, Fenicjanie, Egipcjanie, Persowie, Grecy, Rzymianie, Arabowie i Żydzi. Od czasów podbojów Aleksandra Wielkiego możemy mówić o hellenizacji, a następnie romanizacji wyspy. Po rozpadzie Cesarstwa Rzymskiego, Cypr trafił pod wpływ Bizancjum. W 1571 r. został podbity przez Imperium Osmańskie, co zapoczątkowało kolonizację turecką. Na Cypr przybyło wtedy około 30 tys. osadników tureckich. Byli to głównie urzędnicy państwowi, żołnierze armii tureckiej (również janczarowie) oraz chłopci przesiedleni północnej Anatolii. W początkowych latach rządów osmańskich wielu miejscowych chrześcijan na wyspie przeszło na islam. Napływ muzułmańskich osadników na Cypr trwał okresowo aż do końca okresu osmańskiego. W różnych okresach rządów Imperium Osmańskiego, różnie układały się stosunki pomiędzy chrześcijańską (prawosławną) ludnością grecką, a muzułmańską ludnością turecką. Zdarzały się również prześladowania i przymusowe nawracanie na islam. W tym okresie należy szukać początków konfliktu etnicznego na Cyprze, który doprowadził do podziału wyspy.

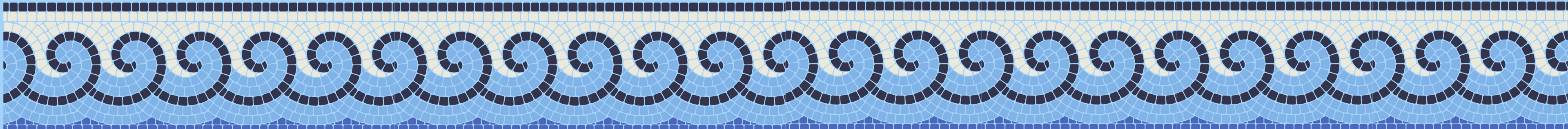

Początki konfliktu

dzieje Cypru II

W 1821 roku wybuchła w Grecji wojna o niepodległość i to właśnie wtedy wielu greckich Cypryjczyków wyjechało do “ojczyzny” aby walczyć. W odpowiedzi na to, osmański zarządca wyspy dokonał egzekucji 486 prominentnych greckich Cypryjczyków, a wśród nich arcybiskupa Cypru – Kyprianosa i czterech innych biskupów. Siedem lat później, w 1828 roku, pierwszy prezydent współczesnej Grecji, Ioannis Kapodistrias wezwał do unii Cypru z Grecją, czyli enosis. W międzyczasie na Cyprze fatalne rządy Imperium Osmańskiego doprowadziły do wielu powstań tak greckich jak i tureckich Cypryjczyków, choć żadne z nich nie zakończyło się sukcesem. Po latach zaniedbań ze strony władzy, ubóstwo, brak edukacji, niski poziom życia i wszechobecni poborcy podatkowi podsyćili grecki nacjonalizm. Po przegranej Turków w wojnie rosyjsko-tureckiej udało się Wielkiej Brytanii narzucić Turkom tzw. konwencję cypryjską (4 czerwca 1878), na której mocy przyznano Brytyjczykom prawo okupacji i administrowania wyspą.

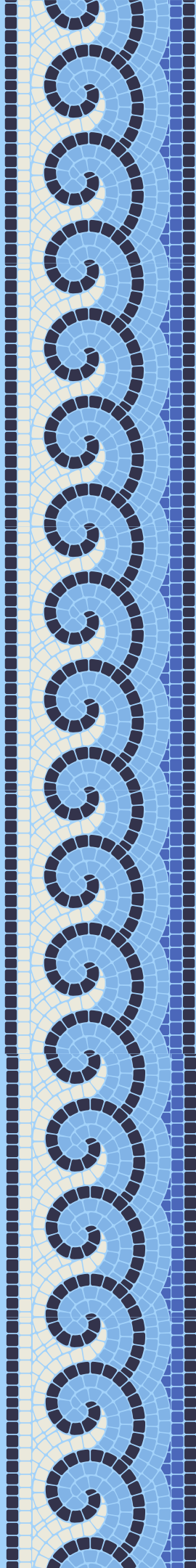

Cypr w rękach Brytyjczyków

dzieje Cypru III

W następstwie przystąpienia Turcji do koalicji z Niemcami 5 listopada 1914, Wielka Brytania dokonała formalnej aneksji Cypru, co zostało oficjalnie uznane w traktacie lozańskim (1923). 1 maja 1925 roku Wielka Brytania ogłosiła Cypr swoją kolonią. Samowola administracji kolonialnej oraz narzucanie miejscowej ludności obcej kultury, doprowadziły w październiku 1931 do wybuchu powstania krwawo stłumionego przez wojska brytyjskie. Patrioci cypryjscy, dążąc do obalenia obcych rządów, propagowali ideę połączenia Cypru z Grecją. 15 stycznia 1950 roku z inicjatywy zwierzchnika Kościoła cypryjskiego, arcybiskupa Makariosa III, odbył się plebiscyt, w którym większość ludności opowiedziała się za zjednoczeniem z Grecją, czego władze brytyjskie nie uznały. W tej sytuacji cypryjscy powołali Narodową Organizację Cypryjskich Bojowników (EOKA) na czele z generałem Jeorjosem Griwasem.

Partyzantka Griwasa, dopuszczająca się aktów terroru na Brytyjczykach, spowodowała wprowadzenie przez administrację kolonialną stanu wyjątkowego (1955–1959). Narodowy ruch Greków cypryjskich, powiązany z ideą enosis, wywołał protesty i akty terroru tureckiej mniejszości wyspy. Strony konfliktu odwołały się o pomoc do Grecji i Turcji. W następstwie rezolucji ONZ doszło do rokowań z udziałem Wielkiej Brytanii, Grecji i Turcji.

Powstanie niepodległej Republiki Cypryjskiej

16 sierpnia 1960 proklamowano niepodległą Republikę Cypryjską. Jej prezydentem został arcybiskup Makarios III, wiceprezydentem zaś Turek cypryjski, Fazil Kucuk.

dzieje Cypru IV

Zgodnie z nową konstytucją władza wykonawcza należała do prezydenta, wiceprezydenta oraz powołanego przez nich rządu liczącego 10 członków (7 narodowości greckiej i 3 tureckiej). Konstytucja przyznawała wiceprezydentowi oraz ministrom prawo weta wobec wszystkich decyzji prezydenta w sprawach polityki zagranicznej, obronności i gospodarki.

W 1963 Makarios podjął próbę rewizji konstytucji Cypru, faworyzującej Turków i paraliżującej poczynania władzy wykonawczej. Doprowadziło to w grudniu 1963 do wybuchu pierwszej wojny domowej między Grekami a Turkami. 4 marca 1964 Rada Bezpieczeństwa ONZ uchwaliła rezolucję o wysłaniu na Cypr sił pokojowych w celu rozdzielenia zwaśnionych stron. Rok później Turcy cypryjscy wycofali się ze stanowisk w rządzie i parlamencie zagwarantowanych przez konstytucję. 27 kwietnia 1967 wiceprezydent Kucuk i Rauf Denktas powołali, niezgodnie z ustawą zasadniczą, tymczasową administrację turecką wyspy.

15 lipca 1974 terrorystyczna organizacja EOKA 2 w porozumieniu z juntą ateńską ogłosiła przewrót wojskowy i prezydenturę gen. Nikosa Sampsona. W odpowiedzi, 20 lipca tegoż roku na północy wyspy miał miejsce desant wojsk tureckich. Doszło do dwudniowej wojny pomiędzy wojskami tureckimi a cypryjską Gwardią Narodową.

W lutym 1975 Turcy ogłosili powstanie Federalnego Państwa Turków Republiki Cypryjskiej, które uznała tylko Turcja. Parlament Turków cypryjskich 15 listopada 1983 podjął decyzję o proklamowaniu niezależnego państwa o nazwie Republika Turecka Cypru Północnego (RTCP). Mimo intensywnych prób mediacji ze strony organizacji międzynarodowych, podział wyspy na dwa państwa utrwalił się.

19 lutego 1993 prezydentem Cypru został Glafkos Kliridis. W kwietniu 2003 Cypr podpisał traktat akcesyjny z Unią Europejską. Traktat wszedł w życie 1 maja 2004. 1 stycznia 2008 roku Cypr stał się członkiem strefy euro.

Długofalowe konsekwencje konfliktu na Cyprze

dzieje Cypru V

Szacuje się, że w latach 1963 – 1974 zginęło około 1534 greckich Cypryjczyków i 502 tureckich Cypryjczyków. Do dziś trwają ekshumacje masowych grobów i próby identyfikacji zwłok. Kilkadziesiąt tysięcy ludzi zostało zmuszonych do ucieczki ze swoich domów.

W 2004 roku opracowano tzw. plan Annana, sekretarza generalnego Organizacji Narodów Zjednoczonych. Plan ten zawierał kwestie podziału majątków, repatriacji i wysiedleń. Ustalenia zawarte w tym dokumencie zostały poddane pod głosowanie referendalne po obu stronach wyspy (odbyło się to tydzień przed referendum o dołączeniu do Unii Europejskiej). 65% tureckich Cypryjczyków głosowało za zjednoczeniem wyspy, natomiast 75% greckich Cypryjczyków głosowało przeciwko połączeniu, twierdząc że nieproporcjonalnie faworyzuje on stronę turecką (chodziło głównie o repatriacje za utracone mienie przez greckich Cypryjczyków na północy). Przeciwko połączeniu agitowała cerkiew i politycy. Greccy Cypryjczycy czuli, że nie tylko nie odzyskają swojego mienia, ale dodatkowo będą musieli płacić tureckim Cypryjczykom za ich włości. Do dziś wielu greckich Cypryjczyków nie przekracza granicy z poczuciem straty i niesprawiedliwości, która ich spotkała.

